

ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

Άγγελος Χρυσόγελοσ

ΛΑΪΚΙΣΜΟσ

ΕΚΔΟσΕΙσ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟσ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ

ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ Νο14
Διεύθυνση σειράς: Μπάμπης Παπαδημητρίου

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ

Επιμέλεια-Διόρθωση: Δημήτρης Κονάχος

© 2018, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε.,
Άγγελος Χρυσόγελος

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2018

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής
τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-783-9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	7
1. Τι είναι και τι δεν είναι λαϊκισμός.....	11
2. Ο λαϊκισμός στην Ευρώπη.....	35
3. Ο λαϊκισμός στον κόσμο.....	66
4. Συμπεράσματα από τη συγκριτική ανάλυση του λαϊκισμού.....	82
Ενδεικτικός βιβλιογραφικός οδηγός.....	105

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το μικρό αυτό βιβλίο αποτελεί μια σύντομη εισαγωγή σε μια από τις πιο διφορούμενες έννοιες της πολιτικής επιστήμης, και ένα από τα πιο σημαντικά πολιτικά φαινόμενα της εποχής μας: τον λαϊκισμό. Σκοπός αυτού του βιβλίου δεν είναι να εκθέσει ή να επιλύσει σημαντικές εννοιολογικές και θεωρητικές συζητήσεις σχετικά με τη φύση του λαϊκισμού. Αντίθετα, αυτή η μικρή εισαγωγή στον λαϊκισμό σκοπεύει να προσφέρει στον αναγνώστη μια εύληπτη επισκόπηση των κυριότερων συμπερασμάτων της επιστημονικής ανάλυσης του λαϊκισμού. Σκοπός είναι η καλύτερη κατανόηση του φαινομένου και, κυρίως, η ικανότητα διαχωρισμού αυθεντικά λαϊκιστικών φαινομένων από φαινόμενα που συνηθίζουμε να αποκαλούμε «λαϊκιστικά», χωρίς όμως αυτά να ανταποκρίνονται σε όλα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την έννοια του λαϊκισμού.

Αν αυτό το βιβλίο έχει ένα βασικό επιχείρημα, αυτό είναι ότι είναι απαραίτητο η συζήτηση για τον λαϊκισμό να ξεφύγει από τα στερεότυπα που συνήθως επηρεάζουν τον δημόσιο διάλογο για αυτό το φαινόμενο. Για αυτόν τον λόγο άλλωστε το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου παρουσιάζει κάποιες συνηθείς παρεξηγήσεις που κυριαρχούν στον δημόσιο λόγο σχετικά με τον λαϊκισμό, και εξηγεί γιατί αυτές δεν επιτρέπουν την κατανόηση και εννοιολογική καθαρότητα πάνω σε αυτό το φαι-

νόμενο. Αντίθετα με απόψεις που βλέπουν τον λαϊκισμό ως ανορθολογική αντίδραση, έκφραση ρατσισμού ή εθνικισμού, ή συνώνυμο των πελατειακών σχέσεων και της ανεύθυνης δημοσιονομικής πολιτικής, αυτό το βιβλίο θα παρουσιάσει τον λαϊκισμό ως ένα ιδεολογικά χαλαρό και ετερογενές φαινόμενο το οποίο στον πυρήνα του εκφράζει δύο βασικά χαρακτηριστικά: τον αντιελιτισμό και τον αντιπλουραλισμό.

Συνέχεια αυτού του επιχειρήματος είναι και η άποψη ότι ο λαϊκισμός δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα εξ ορισμού αρνητικό φαινόμενο, μια «ασθένεια» της δημοκρατίας. Αντίθετα, όπως εξηγώ, η εμφάνιση του λαϊκισμού είναι ένα σύμπτωμα βαθύτερων διαδικασιών που περιορίζουν την ικανότητα των πολιτικών συστημάτων να αντιμετωπίσουν και να ικανοποιήσουν επαρκώς νέες ανάγκες και αιτήματα των πολιτών. Υπό αυτή την έννοια, ο λαϊκισμός δεν είναι εξ ορισμού κάτι «καλό» ή «κακό», αλλά ένα δομικό στοιχείο της πολιτικής που αναδύεται ως συνέπεια αναπόφευκτων αντιφάσεων και ελλείψεων που όλα τα δημοκρατικά αντιπροσωπευτικά συστήματα αντιμετωπίζουν κάποια στιγμή.

Έπειτα από την παρουσίαση του λαϊκισμού στον δημόσιο διάλογο, το βιβλίο θα προχωρήσει στην επισκόπηση των βασικών συμπερασμάτων της βιβλιογραφίας πάνω στο φαινόμενο και θα παρουσιάσει τους κύριους άξονες ορισμού του. Κατόπιν θα παρουσιαστούν οι βασικοί τύποι λαϊκισμού και κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα λαϊκιστικών φαινομένων στην Ευρώπη και στον κόσμο: λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά και λαϊκιστική αριστερά στην Ευρώπη, λαϊκισμός στην ευρωζώνη και στη μετακομμουνιστική Ευρώπη, προοδευτικός και δεξιός λαϊκισμός στις ΗΠΑ, νεοφιλελεύθερος και αριστερός λαϊκισμός στη Λατινική Αμερική, και, τέλος, λαϊκισμός στον μουσουλμανικό κόσμο και στην Ασία.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου συνοψίζονται τα βασικά σημεία και γίνεται μια κριτική συζήτηση για την επίδραση του λαϊκισμού στη φιλελεύθερη δημοκρατία. Αυτή η επίδραση

είναι διαφορούμενη. Ο λαϊκισμός ασπάζεται και τονίζει με έμφαση μια βασική αρχή της δημοκρατίας, την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Στο σημείο κατά το οποίο, όμως, η φιλελεύθερη δημοκρατία περιλαμβάνει και θεσμούς που σκοπό έχουν να περιστείλουν την αρχή της πλειοψηφίας, ο λαϊκισμός είναι και ένα φαινόμενο που αντιβαίνει σε βασικές αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Και εδώ όμως το επιχείρημά μου είναι ότι μια οπτική του λαϊκισμού ως ενός εξ ορισμού επικίνδυνου φαινομένου που πρέπει να «καταπολεμηθεί» δεν θα ήταν χρήσιμη. Η φιλελεύθερη δημοκρατία πρέπει να κατανοήσει τη φύση και τα αιτήματα της λαϊκιστικής αντίδρασης και όχι απλώς να τα απορρίπτει. Η φιλελεύθερη δημοκρατία είναι ένα περίπλοκο σύστημα εξισορρόπησης μεταξύ αντιφατικών πλειοψηφικών και αντιπλειοψηφικών αρχών και θεσμών. Ο λαϊκισμός εμφανίζεται ιδιαίτερα ως αντίδραση στην ανατροπή αυτής της ισορροπίας προς όφελος του αντιπλειοψηφικού φιλελεύθερου πυλώνα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αυτό είναι ένα ιδιαίτερα έντονο φαινόμενο σήμερα όπου, σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης και εξευρωπαϊσμού, μεγάλο μέρος των περιορισμών της λαϊκής κυριαρχίας λαμβάνει χώρα όχι μόνο στο εσωτερικό (μέσω παραδοσιακών θεσμών όπως η δικαιοσύνη και οι ανεξάρτητες αρχές), αλλά και στο εξωτερικό, με την ενίσχυση απομακρυσμένων από τους πολίτες θεσμών παγκόσμιας και ευρωπαϊκής διακυβέρνησης.

Μια εννοιολογική συνεισφορά αυτού του βιβλίου είναι η συμπλήρωση του γενικά αποδεκτού ορισμού του λαϊκισμού ως φαινομένου που συνδυάζει αντιελιτισμό και αντιπλουραλισμό με ένα τρίτο κριτήριο: την αντίθεση στην προϊούσα διαδικασία διεθνοποίησης των ελίτ και της πολιτικής με τρόπο που αποκλείει δημοκρατικές κοινότητες των οποίων τα όρια σήμερα εξακολουθούν να ορίζονται από τα σύνορα του έθνους-κράτους. Όσο αυτό το χάσμα μεταξύ αντιπροσωπευτικής διαδικασίας σε εθνικά πλαίσια και διεθνικής-υπερεθνι-

κής διακυβέρνησης μεγαλώνει, ο λαϊκισμός θα συνεχίσει να χαρακτηρίζει τη σύγχρονη δημοκρατία. Οι φωνές που επιζητούν την «καταπολέμηση του λαϊκισμού» στην πραγματικότητα αποφεύγουν τη συζήτηση για ουσιώδη διλήμματα και αντιφάσεις που αντιμετωπίζει η αντιπροσωπευτική δημοκρατία σε έναν ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο κόσμο.*

* Ο συγγραφέας ευχαριστεί τον Κώστα Ελευθερίου για τα σχόλιά του πάνω σε μια προηγούμενη εκδοχή του κειμένου.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ

Είναι ο λαϊκισμός, που εξετάζεται εδώ στις διεθνείς του διαστάσεις, η μεγάλη απειλή για τις δυτικού τύπου δημοκρατίες; Σίγουρα! Όμως επιστήμονες, αναλυτές και πολιτικοί δεν συμφωνούν για τον κίνδυνο, ούτε για όσα πρέπει να γίνουν για να τον αποφύγουμε. Σε αυτή τη Μικρή Εισαγωγή το φαινόμενο συζητείται με ψύχραιμο τρόπο. Ανιχνεύονται οι παράγοντες που κάνουν τον λαϊκισμό ένα σχεδόν αναπόφευκτο φαινόμενο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, που συνοδεύει την παγκοσμιοποίηση και διεθνοποίηση των πολιτικών επιλογών.

Το βασικό επιχείρημα του βιβλίου είναι ότι ο λαϊκισμός δεν μπορεί να οριστεί μόνο σε συνάρτηση με συγκεκριμένες ιδεολογικές προτιμήσεις. Αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει είναι η αντίληψη ότι η πολιτική είναι μια διαμάχη μεταξύ δύο πόλων, δύο ασύμβατων στρατοπέδων. Ο «ενάρετος λαός» από εδώ, οι «κακές ελίτ» από την άλλη. Σε τελική ανάλυση δεν είναι, από μόνος του, ούτε απειλή ούτε «ασθένεια», αλλά μια πρόκληση του σήμερα, που όμως μπορεί να γίνει σχεδόν θανατηφόρα.

Η σειρά ΜΙΚΡΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ περιλαμβάνει βιβλία αναφοράς, γραμμένα από ειδικούς, τα οποία δίνουν έγκυρη και σε βάθος πληροφόρηση για θέματα άμεσου ενδιαφέροντος. Απλή αλλά όχι απλουστευτική, επιστημονική αλλά όχι απροσέλαστη, σύντομη αλλά και πλήρης, η σειρά προσφέρει στον σύγχρονο αναγνώστη τα κλειδιά ώστε να κατανοήσει σε βάθος τον πολύπλοκο και μεταβαλλόμενο κόσμο μας.

ISBN 978-960-569-783-9

9 789605 469783 9

Κωδ. μηχ/σης 25.314

www.epbooks.gr